

Young Voices

Meeting Diversity in Education

Young Voices

Meeting Diversity in Education

European Agency for Development in Special Needs Education

Dit verslag is een samenvatting van de toespraken en resultaten van de Europese hoorzitting van jongeren met specifieke onderwijsbehoeften 'Young Voices: Meeting Diversity in Special Needs Education', georganiseerd door het 'European Agency for Development in Special Needs Education' in samenwerking met het Portugese ministerie van Onderwijs. Deze hoorzitting vond plaats in september 2007 te Lissabon, in het kader van het Portugese voorzitterschap van de Europese Unie.

Dit verslag is samengesteld door het Agency op basis van de bijdragen van de jonge afgevaardigden die aan de hoorzitting hebben deelgenomen. Onze welgemeende dank gaat naar hen uit.

Uitgebreide informatie over de hoorzitting is te vinden op de website van het Agency: www.european-agency.org/european-hearing2007

Samenstelling: Victoria Soriano, Mary Kyriazopoulou, Harald Weber en Axelle Grünberger, medewerkers van het European Agency for Development in Special Needs Education.

Gebruik van delen van dit document is toegestaan mits een duidelijke bronvermelding wordt opgenomen.

Om de toegankelijkheid van de informatie te vergroten is dit verslag beschikbaar in een volledig bewerkbare digitale opmaak en in 21 talen. Digitale versies van dit verslag staan op de website van het Agency:

www.european-agency.org/site/info/publications/agency/index.html

Vertaald door: M. Jansweijer

Omslagfoto: Viktorija Proskurovska

ISBN: 978-87-92387-23-3 (Elektronisch) ISBN: 978-87-92387-02-8 (Gedrukt)

2008

European Agency for Development in Special Needs Education

Secretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brussels Office
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

De publicatie van dit document is mede mogelijk gemaakt door het DG Onderwijs, Opleiding, Cultuur en Meertaligheid van de Europese Commissie: http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

---

INHOUD

Voorwoord	5
Introductie	7
Delen uit de toespraak van Maria de Lurdes Rodrigues, Portugese minister van Onderwijs	9
Beschouwingen van de Jonge Afgevaardigden	11
<i>Beschouwingen van afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs.....</i>	<i>11</i>
<i>Beschouwingen van afgevaardigden uit het beroepsonderwijs....</i>	<i>14</i>
<i>Beschouwingen van afgevaardigden uit het hoger onderwijs .....</i>	<i>16</i>
Delen uit de toespraak van Valter Lemos, Portugese staatssecretaris van Onderwijs	20
De Lissabon Verklaring	21
<i>Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs .....</i>	<i>21</i>

Voorwoord

De deelnemende landen van het European Agency for Development in Special Needs Education (het Agency) waren overeengekomen in 2007 een Europese hoorzitting te organiseren waarvoor jongeren met specifieke onderwijsbehoeften werden uitgenodigd, om na te denken en te discussiëren over hun onderwijs en hun toekomst. Bijzondere nadruk werd gelegd op de ervaringen van jongeren, hun ideeën en voorstellen over inclusief onderwijs.

Dit was de tweede keer dat het Agency een dergelijke belangrijke bijeenkomst organiseerde. De eerste Europese hoorzitting voor jongeren met specifieke onderwijsbehoeften vond in 2003 plaats in het Europese Parlement te Brussel.

Alle deelnemende landen van het Agency waren zich ervan bewust dat het organiseren van een dergelijke bijeenkomst een behoorlijke uitdaging was, vooral met het oog op het te verwachten aantal deelnemers uit de 29 landen die vertegenwoordigd zouden worden op de bijeenkomst (in 2003 hadden 22 landen deelgenomen).

De hoorzitting van 2007 vond plaats in Lissabon in september van dat jaar. De hoorzitting werd georganiseerd in samenwerking met het Portugese Ministerie van Onderwijs in het kader van het Portugese voorzitterschap van de Europese Unie.

Voor het Agency was het een genoegen en een eer om deze tweede Europese hoorzitting te organiseren. Wij willen vooral de 78 jonge afgevaardigden bedanken, evenals hun familie, leraren en ondersteunend personeel, de ministeries van onderwijs, de vertegenwoordigers van Europese en internationale organisaties en ten slotte, alle Portugese autoriteiten voor hun deelname en inzet. Zonder hen zou het niet mogelijk zijn geweest deze belangrijke bijeenkomst te realiseren.

Jørgen Greve
Voorzitter

Cor J. W. Meijer
Directeur

Introductie

In 2006 werden de vertegenwoordigers van het Agency gevraagd om uit hun eigen land leerlingen te nomineren uit twee tot drie onderwijsinstututen – scholen of klassen – om deel te nemen aan de hoorzitting ‘Young Voices: Meeting Diversity in Education’. Er werd de voorkeur gegeven aan een vertegenwoordiging uit het voorgezet onderwijs, het beroepsonderwijs en het hoger onderwijs.

De leerlingen van de genomineerde scholen of klassen werden gevraagd om samen met hun medeleerlingen de resultaten van de eerste Europese hoorzitting, die plaats vond in Brussel in 2003, te bespreken. Ook werden ze gevraagd om na te denken en te discussiëren over de volgende drie vragen:

1. Beschrijf de **belangrijkste verbeteringen en de belangrijkste uitdagingen voor jouw onderwijs** die je met je Europese collega's zou willen bespreken en willen delen? Heb je suggesties of aanbevelingen voor verbeteringen?
2. Wat is **jouw mening over inclusief onderwijs**? Zijn er voordelen, uitdagingen en/of obstakels waaraan je aandacht wilt besteden? Kun je aanbevelingen doen?
3. Misschien heb je duidelijke verwachtingen omtrent je toekomstige studie, werk en leven. Kun je de **belangrijkste barrières** aangeven die naar jouw mening **geslacht moeten worden om je verwachtingen te kunnen vervullen**?

Aan elke deelnemende school of klas werd gevraagd een jonge afgevaardigde te benoemen om deel te nemen aan de bijeenkomst. Op de dag voorafgaand aan de hoorzitting ontmoetten alle afgevaardigden elkaar en deelden hun meningen en discussieerden over de drie vragen in werkgroepen die naar onderwijsniveau waren ingedeeld: voortgezet, beroeps of hoger. Alle jonge afgevaardigden werden voorafgaand aan de hoorzitting goed voorbereid. De discussies lieten een serieuze en open uitwisseling van ideeën zien die gepaard ging met een oprecht respect voor ieders mening.

Het is belangrijk om te benadrukken dat de genomineerde afgevaardigden een heel breed scala aan verschillende specifieke behoeften en handicaps vertegenwoordigden. De meerderheid ontvangt onderwijs binnen het regulier onderwijs.

De resultaten van de door jongeren gevoerde discussies werden gepresenteerd in het Portugese Parlement en vormen de basis van de Lissabon Verklaring 'Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs' die in zijn geheel is opgenomen aan het eind van dit verslag en ook als aparte flyer bij deze publicatie is gevoegd.

Dit samenvattend verslag bevat delen uit de toespraken van de Portugese minister van Onderwijs en de staatssecretaris voor Onderwijs, gehouden tijdens respectievelijk de openings- en slotsessie. Ze benadrukken de inzet en de steun voor inclusief onderwijs namens de Portugese onderwijsautoriteiten.

Daar waar de Lissabon Verklaring de gemeenschappelijke problemen en overeenkomsten die gedeeld werden door alle jonge afgevaardigden samenvat, geeft dit verslag de belangrijkste zaken weer die door de jonge afgevaardigden naar voren werden gebracht. Zij zijn specifiek gerelateerd aan de drie onderwijsniveaus die vertegenwoordigd waren op de hoorzitting, namelijk het voortgezet, beroeps- en hoger onderwijs.

Delen uit de toespraak van Maria de Lurdes Rodrigues, Portugese minister van Onderwijs

Tijdens de openingssessie van de Europese hoorzitting in het Portugese Parlement 'Young Voices: Meeting Diversity in Education', zei de minister van Onderwijs Maria de Lurdes Rodrigues het volgende:

'Het is een eer en een groot genoegen jongeren uit 29 landen – 26 van de Europese Unie en 3 andere landen die zich bij dit initiatief, gericht op het verbeteren van het toepassen van inclusief onderwijs op iedere school van elk land in de Europese Unie, hebben aangesloten – te mogen ontvangen. Gefeliciteerd met jullie deelname aan dit initiatief; met het geweldige succes dat dit betekent voor zowel jullie als voor de landen die jullie vertegenwoordigen; en zeker voor een meer inclusief Europa.

De uitgangspunten van inclusief onderwijs voor alle kinderen en jongeren met specifieke behoeften werden in 1994 vastgelegd in Salamanca, en kwamen voort uit vele jaren werk en debatten van experts vanuit de hele wereld. De ontwikkeling en toepassing van inclusief onderwijs is het dagelijks werk van alle leraren, medewerkers en experts. Het werk is gericht op het identificeren van obstakels, hindernissen, vooroordelen, technische, sociale en economische problemen, maar ook gericht op het zoeken naar oplossingen die inclusie kunnen verbeteren.

Inclusief onderwijs is een proces dat constant in ontwikkeling is en nooit af is, omdat de doelen voor inclusief onderwijs altijd in ontwikkeling zijn. Deze druk is niet alleen het gevolg van de urgentie van nieuwe sociale eisen en verwachtingen, maar ook van ontwikkelingen in kennis en technologie die beschikbaar komen.

Ik denk dat elk land van de Europese Unie, ondanks de verscheidenheid aan beginsituaties, op drie gebieden voor gemeenschappelijke uitdagingen staat: ten eerste, een constante inspanning om leraren en ondersteunend personeel op te leiden in het werken met leerlingen met specifieke behoeften. Ten tweede, de verbetering van fysieke en materiële uitrusting van scholen die leerlingen met specifieke behoeften verwelkomen. Ten derde, de ontwikkeling van zowel onderwijsleermiddelen als vakinhoud en

didactiek en gelijktijdige toepassing van technologische mogelijkheden.

Tegenwoordig bieden informatie- en communicatietechnologie mogelijkheden om toegang tot informatie en kennis te verkrijgen waar dit voorheen onmogelijk was. Dit potentieel moet verkend en ontwikkeld worden met de steun van iedere regering.

Dit initiatief dat ons samenbrengt is uniek omdat het de leerling met specifieke behoeften betreft bij de ontwikkeling van zijn eigen inclusieve onderwijs; het geeft hun een stem en vergroot het debat en bewustzijn om oplossingen te vinden die de verwachtingen en meningen van de jongeren zelf in ogenschouw nemen.

Met jullie bijdrage [de jonge afgevaardigden] zullen we de leercondities van Europese jongeren met specifieke behoeften zeker verbeteren. Dit maakt dit initiatief zo innovatief. Nogmaals gefeliciteerd met jullie deelname en inzet – voor het voorbeeld dat jullie geven en met het succes dat ieder van jullie zal bereiken. Jullie succes is ook ons succes. Het is het succes van iedere leerling, vooral van degenen met specifieke behoeften, dat ons werk hier rechtvaardigt. Ik hoop dat jullie dromen zullen uitkomen. Ik hoop dat jullie activiteiten goed zullen verlopen en dat jullie bijdragen zullen helpen ons werk te verbeteren. Ontzettend bedankt.'

Beschouwingen van de Jonge Afgevaardigden

Tijdens de plenaire sessie in het Portugese Parlement, rapporteerden de jonge afgevaardigden aan alle deelnemers van de hoorzitting over de gemeenschappelijke zaken die zij de dag tevoren in de onderwijsgroepen hadden besproken.

Onderstaande tekst geeft deze kwesties meer gedetailleerd weer. Ze worden hier in dezelfde volgorde weergegeven zoals ze zijn besproken door de jonge afgevaardigden met hun medestudenten voorafgaande aan de hoorzitting:

- De belangrijkste **verbeteringen** en **uitdagingen** betreffende hun onderwijs;
- Hun opvattingen en meningen over **inclusief onderwijs**;
- De voornaamste obstakels die weggenomen moeten worden om hun **toekomstverwachtingen** te kunnen vervullen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat de afgevaardigden het er allemaal over eens waren dat de resultaten en uitdagingen gepresenteerd op de Europese hoorzitting 2003 nog steeds waardevol waren, verbeteringen waren echter mogelijk.

Citaten van enkele jonge afgevaardigden zijn in onderstaande tekst ingevoegd om sterk uitgesproken meningen die tijdens de discussies in de werkgroepen naar voren kwamen, beter te kunnen weergeven.

Beschouwingen van afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs

De meeste afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs kwamen uit een inclusieve setting binnen het regulier onderwijs.

Tijdens de groepdiscussies, gaven de jonge afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs aan dat ze in het algemeen tevreden waren over hun onderwijs en men was het eens dat tijdens hun onderwijsloopbaan **verbeteringen** hebben plaatsgevonden.

Voor de algehele toegankelijkheid van onderwijs werd beschouwd als een van de belangrijkste voortdurende uitdagingen: het gaat om de fysieke toegankelijkheid van gebouwen, maar ook om onderwijsmaterialen die niet gebruiksvriendelijk zijn, of toegankelijk voor alle soorten specifieke behoeften. 'Moderne scholen zijn nog steeds niet volledig toegankelijk voor alle verschillende handicaps, zoals slechthoortendheid', aldus Karin.

Ondersteunende materialen, zoals computers, digitale camera's, en microfoenen, zijn van groot belang. Vaak zijn de benodigde apparaten helemaal niet beschikbaar, of niet in voldoende aantallen. Soms weten jongeren en hun familie niet hoe ze toegang tot de apparaten kunnen krijgen.

Toegankelijk onderwijs heeft ook betrekking op de beschikbaarheid van assistenten of ondersteunend personeel. Het blijft een probleem dat in sommige gevallen, als hulp nodig is, klasgenoten van jongeren als enige beschikbaar zijn om de benodigde steun te verlenen.

Men benadrukte dat de houding van leraren een essentiële rol speelt. Leraren zouden aandacht moeten besteden aan alle specifieke behoeften van hun leerlingen. 'Leraren moeten niet vergeten dat er verschillende mensen in de klas zijn, met verschillende behoeften en verschillende manieren van leren' gaf Simone aan. De steun van leraren zou echter niet moeten inhouden

---

dat leerlingen met specifieke behoeften neerbuigend worden behandeld. Leraren moeten opgeleid worden om specifieke behoeften beter te begrijpen en hun kennis te vergroten.

Inclusief onderwijs werd gezien als een positieve kans en belangrijk voor hen.

Een belangrijk bemoedigd aspect dat door jongeren uit het voorgezet onderwijs naar voren werd gebracht, was dat inclusie verschillende mensen samenbrengt en de sociale vaardigheden van alle leerlingen verbetert. Het biedt voordelen aan alle leerlingen. Inclusief onderwijs is in het algemeen ook uitdagender dan speciaal onderwijs; zoals Márton aangaf, ‘inclusief onderwijs is heel effectief omdat je problemen tegenkomt en leert hoe je ze op moet lossen.’

Er werden ook duidelijke problemen naar voren gebracht. Aude vatte dit als volgt samen: ‘inclusief onderwijs was zowel de verschrikkelijkste als de mooiste uitdaging die ik het hoofd moest bieden.’ Hoewel inclusie sociale contacten buiten school ondersteunt, kunnen zich er ook moeilijkheden voordoen in de interactie tussen leerlingen met en leerlingen zonder specifieke behoeften. ‘Inclusief onderwijs is het beste, maar nog altijd hebben veel scholen er niet de middelen en het personeel voor’, zei Alfred.

Bovendien vormen leraren uit het reguliere onderwijs die niet voldoende zijn voorbereid, of die geen duidelijke informatie bezitten aangaande de behoeften van studenten, samen met het gebrek aan

---

voldoende middelen in het reguliere voortgezet onderwijs obstakels voor leerlingen met specifieke behoeften.

De jonge afgevaardigden concludeerden dat inclusief onderwijs goed is als alle benodigde ondersteuning beschikbaar is en als leren plaatsvindt onder optimale omstandigheden.

Ze waren het er ook over eens dat onderwijs hen zou moeten voorbereiden op een leven in de echte wereld. Zoals Anna Maria en Cristopher opperden ‘onderwijs gaat er om dat je ervaart dat je dingen kunt waarvan je niet verwacht had dat je het kon.’ Afgevaardigden wilden graag altijd de vrijheid houden en het recht hebben om de keuze te maken voor al dan niet regulier onderwijs.

Wat hun **toekomst** betreft, uitten de meeste jonge afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs de wens door te willen leren en naar de universiteit te gaan. Ze maakten zich echter zorgen of ze wel een echte vrije keuze konden maken: ze wilden niet dat hun behoeften of het gebrek aan steun of toegankelijkheid de mogelijkheden die ze kregen aangeboden beperkten. Er waren ook zorgen over de vooroordelen van andere mensen in het hoger onderwijs en op werkgeversgebied.

Ten slotte gaven afgevaardigden uit het voortgezet onderwijs duidelijk aan dat ze zelf keuzes willen maken voor hun toekomstige leven. Dit betekent niet gescheiden te worden van de rest van de samenleving, maar het hebben van gelijke kansen.

Beschouwingen van afgevaardigden uit het beroepsonderwijs

De meerderheid van de afgevaardigden uit het beroepsonderwijs is geïntegreerd binnen het regulier onderwijs. Een paar bezochten zowel reguliere als speciale onderwijsvoorzieningen en een enkeling kreeg onderwijs in een speciale voorziening. Het is ook van belang te vermelden dat, vergeleken met de andere twee groepen, binnen deze groep sprake was van een grotere variëteit in behoeften.

In het algemeen gaven de jonge afgevaardigden uit deze groep heel duidelijk aan dat hun rechten niet altijd gerespecteerd worden zoals ze verdienen. Ze wilden ook niet beter behandeld worden op een ‘beschermd manier’ vanwege hun handicap. Fabien Séverine en Fabio waren heel stellig; ‘we voelen ons niet anders dan anderen, maar soms hebben we jammer genoeg steun nodig ... We moeten vertrouwd en gerespecteerd worden. We willen niet als gehandicapten behandeld worden.’ Mitja zei: ‘we moeten elkaar accepteren onafhankelijk van hoe we er uitzien, wat we weten, wat we kunnen of niet kunnen. Onze maatschappij zal meer gelijk worden.’

Hoewel ze zich in het algemeen positief uitten over hun school en leraren, waren er ook belangrijke zorgen over de **verbeteringen** die nog uitgevoerd moesten worden. Sommige afgevaardigden hadden moeilijkheden ervaren bij het verkrijgen van ondersteuning die ze nodig hebben. Soms zijn leraren slecht op de hoogte, niet voldoende geïnteresseerd in wat hun behoeften zijn, of soms is ondersteuning bij wat ze nodig hebben niet beschikbaar. ‘Leraren moeten op verschillende manieren uitleggen zodat alle studenten het kunnen begrijpen,’ zeiden Iro en Vassilis.

Tijdens de discussies werd het heel duidelijk dat voor hen kwalitatief goede ondersteuning alleen mogelijk was als er rekening werd gehouden met verschillen.

Amy zei: ‘jongeren moeten in hun eigen tempo kunnen leren, zodat ze er plezier in hebben en onderwijs een waardevolle ervaring wordt.’

Toegankelijkheid op het gebied van openbaar vervoer en toegang tot gebouwen werden door de afgevaardigden gezien als een belangrijke **uitdaging**.

Alle afgevaardigden uit het regulier onderwijs gaven de voorkeur aan **inclusief** onderwijs. ‘In het regulier onderwijs leren we vakken op een hoog niveau. Dit bereidt ons voor op onze toekomst en op werk in een horende omgeving’, zei Steven. Een paar afgevaardigden uit het speciaal onderwijs vonden ook inclusie de beste optie, maar een klein aantal afgevaardigden gaven de voorkeur aan een meer beschermde omgeving. Ze waren het unaniem eens over het belang van een vrije keuze van onderwijs: zonder druk, met volledig respect voor persoonlijke situaties en met net zoveel opties als er mogelijkheden beschikbaar zijn.

Voor de **toekomst** was het hun wens om zo onafhankelijk mogelijk te leven. Ze wilden allemaal verder studeren en ze maakten zich allemaal grote zorgen over hun toekomstige werkmogelijkheden. Afgevaardigden vonden dat hun situatie niet gelijk was aan die van hun niet-gehandicapte leeftijdsgenoten.

Samenvattend hadden de afgevaardigden vertrouwen in hun kwaliteiten en wisten ze wat ze wilden, maar men was er niet zeker van dat scholen en de maatschappij hen in het algemeen op waarde schatten.

Beschouwingen van afgevaardigden uit het hoger onderwijs

Het is van belang hier te vermelden dat, vergeleken met de twee andere onderwijsniveaus, zich in de hoger onderwijsgroep een significant aantal afgevaardigden met een visuele beperking bevonden. Dit is de reden dat zaken waaraan deze groep aandacht besteedde vaak specifiek op deze handicap gericht waren.

Afgevaardigden vermeldden **verbeteringen** betreffende de toegang tot informatie – door computer- en internettechnologie – voor blinden en visueel beperkte studenten. Ze krijgen de beschikking over digitale en luisterboeken. Andere afgevaardigden meldden de

bewustwording ten aanzien van handicaps als een verbetering. Over mobiliteit en toegankelijkheid, bijvoorbeeld, wordt steeds meer gediscussieerd. Andere positieve ontwikkelingen zijn de beschikbaarheid van assistenten en ondersteuning van vrijwilligers of vrienden.

Uitdagingen, sterk gerelateerd aan voorgaande verbeteringen, werden ook genoemd. Soms is de toegang tot informatie beperkt of afhankelijk van veel verschillende voorwaarden. Zoals van de langzame levering van nieuwe computers, of de beperkte beschikbaarheid van digitale of luisterboeken en de nieuwe browsers – voor internet – die vaak niet toegankelijk zijn voor blinde gebruikers.

Hoewel universiteiten veel van de gebruikte publicaties zelf produceren en ze soms de productie van materialen die nodig zijn voor studenten met een visuele beperking kan faciliteren, zijn er te weinig publicaties beschikbaar. Zoals Maarja aangaf 'algemene vakken waarvoor leesboeken nodig zijn geven problemen. Dit is het probleem dat mij tijdens school achtervolgd heeft, er waren nooit voldoende braille- of luisterboeken'.

Een ander punt dat besproken werd betrof de beperkte keuze in studies, vanwege de toegankelijkheid van gebouwen, onvoldoende ondersteuning of technologie. Dit punt werd goed samengevat door

---

Gabriela: 'de schoolkeuze van mensen met een handicap is gebaseerd op toegankelijkheid en niet op wensen ... We willen in staat zijn te kiezen wat we willen en niet wat mogelijk is.'

Afgevaardigden gaven aan dat zij vaak het initiatief moeten nemen om het instituut dat zij bezoeken te ondersteunen, omdat hun leeftijdsgenoten, leraren en de leiding vaak niet weten hoe ze hen kunnen ondersteunen.

Ook werd aangegeven dat er uitdagingen liggen op het gebied van toekomstige werkkansen voor afgevaardigden. De houding van werkgevers en ontoegankelijke gebouwen kunnen het betreden van de arbeidsmarkt op gelijke voorwaarden verhinderen.

Wat aanbevelingen betreft, werd gewezen op beter geïnformeerde leraren en kundig ondersteunend personeel. Extra middelen, ontmoetingsplekken voor studenten met een handicap, het gebruik van toegankelijke taal tijdens de lessen, kleinere klassen en onderwijsassistenten werden beschouwd als belangrijke aandachtspunten voor verbetering. 'Handicaps' zijn erg verschillend. Het gaat om individuele behoeften, niet om algemene behoeften,' zei Diana.

Afgevaardigden waren het er over eens dat **inclusief onderwijs** hen het beste voorbereidt op hun leven. Sommige afgevaardigden kwamen voor het eerst in aanraking met regulier onderwijs toen ze naar het hoger onderwijs gingen. Inclusief onderwijs noemden zij de eerste stap op weg naar integratie in de maatschappij.

De overgang van speciale scholen naar competentiecentra werd ook besproken. De combinatie van inclusief onderwijs met individueel gespecialiseerde ondersteuning werd beschouwd als de beste voorbereiding op hoger onderwijs. Alle afgevaardigden waren het er over eens dat de mogelijkheid om aan inclusief onderwijs deel te nemen vanaf het begin van hun onderwijs, hen sterker maakt, meer zelfvertrouwen geeft en hen onafhankelijker maakt.

Voor hun **toekomst**, werd de nadruk gelegd op de obstakels waarmee ze geconfronteerd worden door een negatieve houding en onwetendheid. Het veranderen van deze houding in een houding gericht, op vaardigheden, potentie en sterke kanten vereist veel

---

energie en geduld. Afgevaardigden stelden voor om zelf de eerste stap te zetten, maar dit vereist meer moed en uithoudingsvermogen van hen dan van andere studenten gevraagd wordt. Kaisu concludeerde: 'het is goed om te weten wat ons te wachten staat, ook al zal het niet eenvoudig zijn.'

Delen uit de toespraak van Valter Lemos, Portugese staatssecretaris van Onderwijs

In de slotsessie van de Europese hoorzitting, sprak Valter Lemos, staatssecretaris voor Onderwijs, de volgende woorden:

‘Ik wil mij richten tot de jongeren die hier aanwezig zijn en ze feliciteren met de enthousiaste manier waarop ze vandaag gewerkt hebben. Ik geloof echt dat de jongeren die vandaag in het Portugese Parlement gesproken hebben een bijzondere bijdrage hebben geleverd in het streven naar inclusief onderwijs in heel Europa.

We weten natuurlijk allemaal dat echte democratie pas bereikt is als er een school is voor iedereen en ik geloof dat de bijdrage die een ieder van jullie vandaag geleverd heeft geschiedenis zal schrijven en de weg zal wijzen naar het bereiken van de doelen van inclusie, en ook naar de manier waarop dit gedaan moet worden. Wij zijn jullie allen veel verschuldigd voor het werk dat jullie verricht hebben.

Ik wil mij richten tot de politici en besluitvormers die na moeten denken over een vervolg en de consequenties van het werk dat door jullie vandaag verricht is. Wij, de politici en besluitvormers, hebben jullie gevraagd jullie mening te geven en wij hebben de kans gehad om naar jullie te luisteren. Wij dragen nu de verantwoordelijkheid om te laten gebeuren wat jullie hebben voorgesteld.

Daarom wil ik jullie beloven dat dit werk voortgezet zal worden. Het voorzitterschap van de Europese Unie, in samenwerking met het European Agency for Development in Special Needs Education, zal zich inzetten om een document te maken waarin de ervaringen en aanbevelingen die vandaag gedaan zijn zullen worden samengevat, zodat het in de nabije toekomst als naslagwerk kan dienen. We hopen dat de aanbevelingen die vandaag, 17 september 2007, zijn goedgekeurd in het Portugese Parlement in Lissabon, als raamwerk zullen dienen voor echt inclusief onderwijs.

Het is voor ons een eer geweest om hier in Portugal met jullie te mogen werken deze twee dagen en we zullen dit werk in herinnering houden als een stap naar een school voor iedereen – een waarlijk democratische school. Ik wens jullie het allerbeste.’

De Lissabon Verklaring

Alle voornaamste vraagstukken die door de jonge afgevaardigden naar voren zijn gebracht, vormen de basis van het belangrijkste resultaat van deze bijeenkomst: de Lissabon Verklaring ‘Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs’.

In de verklaring staan de gemeenschappelijke punten die door alle jonge afgevaardigden geuit zijn. De nadruk ligt daarbij vooral op hun recht om gerespecteerd te worden, om dezelfde kansen te krijgen als hun leeftijdsgenoten en betrokken te worden in besluitvorming die hen betreft.

De verklaring geeft ook hun mening weer over de voordelen die inclusief onderwijs kan bieden: het biedt voordelen aan zowel leerlingen/studenten met als zonder specifieke onderwijsbehoeften; het maakt het verkrijgen van meer sociale vaardigheden mogelijk; het is de beste optie als ten minste de noodzakelijke voorwaarden om succes te garanderen aanwezig zijn.

De verklaring belicht ook de verbeteringen op het gebied van mobiliteit en volledige toegang tot onderwijs die nog altijd uitgevoerd moeten worden. Dit is alleen mogelijk als rekening wordt gehouden met verschillende behoeften van verschillende mensen.

De Lissabon Verklaring biedt een unieke bijdrage aan debatten over inclusief onderwijs, omdat het de gezamenlijke opvattingen van jongeren die zelf gehandicapt zijn bevat. We hopen dat de heel duidelijke boodschappen van de jongeren die in de verklaring staan – en ook in dit document – onderwijskundige beleidsmakers en uitvoerders inspiratie zal bieden voor hun toekomstige werk.

De volledige tekst van de verklaring wordt hieronder gepresenteerd en wordt ook als aparte flyer aan dit document toegevoegd.

Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs

Op 17 september 2007 organiseerde de Portugese minister van Onderwijs samen met het ‘European Agency for Development in Special Needs Education’ een hoorzitting met als thema: ‘De stem van de jongeren: De aanpak van diversiteit in het onderwijs.’ Dit

---

gebeurde in het kader van het Portugese voorzitterschap van de Europese Unie.

Jongeren met specifieke onderwijsbehoeften uit het voortgezet en het hoger onderwijs in 29 landen¹ raakten het eens over de Lissabon Verklaring 'Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs'. Deze Verklaring is een samenvatting van de voorstellen van de jongeren op de plenaire sessie van de 'Assembleia da República' in Lissabon, over de rechten, noden, uitdagingen en aanbevelingen die moeten leiden tot succesvol inclusief onderwijs.

De Verklaring hoort thuis in het geheel van eerdere officiële Europese en internationale documenten over onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Daarbij horen: de 'Resolutie van de Raad over de integratie van gehandicapte kinderen en jongeren in het gewone onderwijs' (ER, 1990); 'De Verklaring van Salamanca en het Actieplan voor onderwijs aan leerlingen met speciale onderwijsbehoeften' (UNESCO, 1994); het 'Charter van Luxemburg' (Heliosprogramma, 1996); de 'Resolutie van de Raad inzake de bevordering van de tewerkstelling en de maatschappelijke integratie van mensen met een functiebeperking' (ER, 2003); de 'Conventie voor de Rechten van Personen met een Handicap' (Verenigde Naties, 2006).

De jongeren zij het eens over hun RECHTEN:

- Wij hebben recht op respect en non-discriminatie. Wij willen geen medeleven. Wij willen respect krijgen als toekomstige volwassenen die in een normale omgeving leven en werken.
- Wij hebben recht op dezelfde kansen als iedere andere burger, maar met de noodzakelijke ondersteuning voor onze speciale behoeften. De wensen van geen enkele persoon mogen worden genegeerd.
- Wij hebben recht op persoonlijke beslissingen en keuzes. Men moet luisteren naar onze stem.
- Wij hebben recht op een onafhankelijk leven. Wij willen ook een

---

¹ België (Vlaamse en Franse Gemeenschap), Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, IJsland, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Spanje, Tsjechië, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en Zwitserland.

---

gezin stichten, en een huis hebben dat aangepast is aan onze noden. Velen onder ons willen aan de universiteit studeren. Wij willen aan het werk en we willen niet gescheiden leven van mensen zonder handicap.

- Iedereen in de maatschappij moet zich bewust zijn van onze rechten, ze begrijpen en respecteren.

De jongeren formuleren een duidelijke visie op de belangrijkste **VERBETERINGEN** die ze in hun opleiding hebben ervaren:

- Over het algemeen kregen we voldoende ondersteuning in onze onderwijsopleiding, maar er is nog ruimte voor verbetering.
- De toegankelijkheid van gebouwen gaat erop vooruit. Mobiliteitsproblemen en de toegankelijkheid van gebouwen zijn steeds vaker onderwerp van discussie en overleg.
- Handicaps zijn duidelijker zichtbaar in de maatschappij.
- Computertechnologie wordt beter en er zijn goed gestructureerde digitale boeken.

De jongeren leggen de nadruk op **UITDAGINGEN** en **BEHOEFTE**N:

- Verschillende mensen hebben andere behoeften op het vlak van toegankelijkheid. Er zijn verschillende toegankelijkheidsdrempels in het onderwijs en de maatschappij voor onderscheiden specifieke behoeften. Enkele voorbeelden:
  - sommigen hebben meer tijd nodig in de les en bij examens;
  - soms hebben we persoonlijke begeleiders nodig in de klas;
  - we hebben aangepaste materialen nodig die we op hetzelfde ogenblik als onze klasgenoten kunnen gebruiken.
- Vrije keuze van vakken of studiegebieden wordt soms beperkt door de ontoegankelijkheid van gebouwen, een gebrek aan technologie en beschikbare materialen (apparatuur, boeken, enz.).
- Wij hebben behoefte aan vakken en vaardigheden die zinvol zijn voor ons en voor ons leven in de toekomst.
- Wij hebben onze hele schoolloopbaan lang nood aan haalbare adviezen over wat we in de toekomst kunnen doen. Die adviezen moeten rekening houden met onze individuele behoeften.
- Er is nog steeds een gebrek aan inzicht in handicaps. Leraren, medeleerlingen en sommige ouders hebben soms nog een negatieve attitude tegenover ons. Mensen zonder handicap moeten weten dat ze aan de persoon met een handicap kunnen vragen of hij al dan niet hulp nodig heeft.

De jongeren formuleren hun visie op INCLUSIEF ONDERWIJS:

- Het is belangrijk dat iedereen de plaats waar hij onderwijs krijgt, vrij kan kiezen.
- Inclusief onderwijs functioneert best in correcte omstandigheden. Dit betekent dat de nodige ondersteuning, middelen en getrainde leraren beschikbaar zijn. Leraren zijn gemotiveerd en goed op de hoogte van onze noden. Ze begrijpen die ook. Ze hebben een goede opleiding nodig en vragen ons wat we nodig hebben. Ze werken op elk niveau goed met elkaar samen en maken afspraken.
- Wij erkennen dat inclusief onderwijs veel voordelen biedt: we leren meer sociale vaardigheden, we hebben bredere ervaringen; we leren hoe we het in de echte wereld moeten aanpakken; we hebben behoefte aan contacten met vrienden met en zonder specifieke behoeften.
- Inclusief onderwijs met individuele, gespecialiseerde begeleiding is de beste voorbereiding op hoger onderwijs. Gespecialiseerde centra zijn een hulp bij onze begeleiding. Ze kunnen universiteiten correct informeren over de ondersteuning die we nodig hebben.
- Inclusief onderwijs biedt voordelen aan onszelf en aan alle andere mensen.

De jongeren **BESLUITEN**:

Wij moeten onze toekomst zelf uitbouwen. Wij moeten de hindernissen uit de weg ruimen die bij ons en bij andere mensen leven over handicaps. Wij moeten onze handicap overstijgen – dan zal de wereld ons beter aanvaarden.

Lissabon, september 2007

Young Voices: Meeting Diversity in Education geeft de resultaten weer van de Europese hoorzitting van jongeren met specifieke onderwijsbehoeften georganiseerd door het European Agency for Development in Special Needs Education, in samenwerking met het Portugese ministerie van Onderwijs.

Deze hoorzitting vond plaats in september 2007 te Lissabon, in het kader van het Portugese voorzitterschap van de Europese Unie.

Dit verslag is samengesteld door het Agency op basis van de bijdragen van de jonge afgevaardigden.

De Lissabon Verklaring 'Opvattingen van Jongeren over Inclusief Onderwijs' is het voornaamste resultaat van deze bijeenkomst. De volledige tekst van de verklaring wordt in dit verslag gepresenteerd en wordt ook als aparte flyer aan dit document toegevoegd.